

Kolekcja instrumentów muzycznych zgromadzona w Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze obejmuje 24 obiekty, z których 12 zostało opracowanych w projekcie. Stanowią one zróżnicowaną i niejednorodną grupę, obejmującą instrumenty dęte drewniane, dęte blaszane, klawiszowe, smyczkowe oraz mechaniczne. Wśród nich są instrumenty pochodzące z warsztatów wybitnych budowniczych jak również obiekty powszechnie dostępne, produkowane niemalże masowo.

Najliczniej reprezentowane są instrumenty dęte drewniane, wśród których najbardziej cennymi są dwa rożki angielskie, obój miłosny i fagot powstałe w warsztacie mało znanego wrocławskiego budowniczego Weigla. Niestety, na jego temat posiadamy tylko bardzo skąpe informacje. Sygnował swoje instrumenty inicjałami I T lub I I (choć w drugim przypadku drugie I można również odczytać na niektórych egzemplarzach jako T) a jedyną dotychczas znaną informacją, która potwierdza istnienie budowniczego o bardzo podobnym nazwisku jest notka w przedwojennym katalogu Petera Epsteina z 1932. Ów wpis pochodzi według relacji autora z księgi metrykalnej z wrocławskiego kościoła pod wezwaniem Marii Magdaleny, w której zapisano, iż 12 Marca 1745 roku zmarł Johann Gottlieb Weigelt tokarz i budowniczy instrumentów. Instrumenty pochodzące z warsztatu Weigla charakteryzuje wysoki poziom wykonania i z zachowanych w różnych muzeach na świecie egzemplarzy możemy wywnioskować, że specjalizował się w obojach. Rożki angielskie z kamiennogórskiej kolekcji należą do tenorowej odmiany oboju. Najstarsze informacje o tym typie instrumentu sięgają lat dwudziestych osiemnastego wieku. Po raz pierwszy w roku 1732 pisze o nim Tobias Volckmar, kapelmistrz kościoła św. Krzyża w Jeleniej Górze. Jeżeli chodzi o samą nazwę instrumentu to przymiotnik „angielski” był w ówczesnym czasie używany również w znaczeniu „anielski” od łacińskiego „angelus” - anioł. [W zbiorach muzycznych klasztoru jasnogórskiego w jednej z kompozycji z XVIII wieku tekst mówi o „chórach angielskich”]. Rożki angielskie Weigla możemy spotkać w dwóch formach z czarą głosową o kształcie wykładniczym oraz o kształcie gruszki. Do naszych czasów łącznie zachowało się 10 tego typu instrumentów z pracowni wrocławskiego budowniczego. Wchodzą one w

skład kolekcji czołowych europejskich muzeów: Cite de la Musique w Paryżu, Grassi Museum w Lipsku, Museointernazionale e bibliotecadellamusica di Bologna, Ceske Muzeum Hudby w Pradze czy Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu. Instrumenty przechowywane w Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze to najbardziej istotne egzemplarze z zachowanych rożków angielskich Weigla. Są to jedyne instrumenty, które dzięki inskrypcji na czarze głosowej (J.C. Klaembt 1732 - zapewne nazwisko pierwszego właściciela) możemy precyzyjnie datować oraz jako jedyne posiadają zarówno czarę głosową wykładniczą jak i w kształcie gruszki (jak w oboju miłosnym). Do tej pory uważano, że taki typ czary zaczął być stosowany po 1750 roku teraz tę datę możemy przesunąć na rok 1732 i co również bardzo istotne wiemy, że mogła być stosowana wymienienie z pierwszym rodzajem. Czy Weigel był pionierem tej zmiany konstrukcyjnej, która później stała się i jest standardem do dnia dzisiejszego ? Trudno w tej chwili na to pytanie jednoznacznie odpowiedzieć ale na razie innego pretendenta nie ma. Pozostałe dwa instrumenty z pracowni Weigla zachowały się w pojedynczych egzemplarzach. Fagot niestety jest niekompletny, natomiast obój miłosny to przykład autorskiego rozwiązania w zakresie kształtu czary głosowej, która różni się od tych standardowo stosowanych w obojach tego typu. Obój miłosny to altowa odmiana oboju, typowa dla obszaru niemieckojęzycznego w latach ok. 1720 do ok. 1760. Instrument ten na szeroką skalę stosował J.S. Bach oraz G. Ph. Telemann. Dźwięk tego instrumentu określany był jako bardziej ciemny w charakterze niż oboju sopranowego lecz mniej poważny niż oboju tenorowego. Niestety nie mamy informacji na temat tego w jakiej kapeli instrumenty z Muzeum Tkactwa były używane. W dostępnej literaturze pojawia się hipoteza, że mogą one pochodzić z pobliskiego klasztoru cystersów z Krzeszowa, na razie jednak nie mamy pełnego jej potwierdzenia. Z pewnością instrumenty Weigla z opisywanej kolekcji musiały należeć do dobrego zespołu, który grywał bardzo zróżnicowany repertuar. W osiemnastym wieku jedynie wybijające się ośrodki muzyczne jak np. kapela jasnogórska czy kapela bursy krakowskich jezuitów posiadały rożki angielskie. Instrumenty te nie wchodziły w standardowy zestaw instrumentów używanych przez barokowe zespoły.

Wśród instrumentów dętych drewnianych w kolekcji Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze znajduje się jeszcze dwu klapowy obój z warsztatu cenionego lipskiego budowniczego Carla Wilhelma Sattlera. Zachował się on z członem dolnym sygnowanym przez innego znanego budowniczego z Lipska Johanna Augusta Crone. Wiadomo, że Sattler był jednym z kontrahentów J.A. Crone, z tego powodu części bardzo dobrze do siebie pasują i mogły być używane w takiej konfiguracji.

Ostatnie dwa obiekty zachowały się jedynie we fragmentach. Pierwszy z nich to pięć klapowy klarnet C sygnowany Knaubel. Instrument ten powstał w I połowie XIX wieku. W tym okresie działało znacznie więcej lokalnych budowniczych niż w wieku poprzednim i częściej można spotkać w kolekcjach instrumenty dobrej jakości powstałe poza głównymi ośrodkami. Drugim instrumentem jest klarnet D z którego zachowały się tylko dwie części nie posiadające żadnej sygnatury.

W zbiorach kamiennogórskiego muzeum zachowały się tylko dwa eksponaty z grupy instrumentów dętych blaszanych: cynk krzywy oraz trąbka w formie spiralnej. Obydwa instrumenty to szczególne eksponaty. Cynk w okresie renesansu i wczesnego baroku był najpopularniejszym instrumentem dętym o bardzo szerokich możliwościach technicznych i wyrazowych. Wykonywany był zazwyczaj z drewna i obciągnięty skórą barwioną na czarno, budowano też cynki z kości słoniowej. Wytwarzany był w kilku rozmiarach od sopranowego po basowy, który zwano serpentem. Instrument z kolekcji Muzeum pochodzi z drugiej połowy XVII wieku. Strojoną jest w wysokim stroju tak zwanym „HochChorton” - ponad ton wyżej niż strój obecny. Na świecie instrumenty tego typu możemy spotkać w największych kolekcjach muzealnych, niestety podobnie jak okaz z Kamiennej Góry w większości nie są sygnowane. Opisany instrument to jedyny zachowany w Polsce cynk czarny. Drugi z instrumentów dętych blaszanych jest niezwykle rzadko spotykany. Wśród instrumentów przechowywanych w muzeach instrumentów muzycznych na świecie możemy spotkać dwie formy spiralnych trąbek, Büchsentrompete i Trompe de Lorraine, która właściwie jest formą rogu. Obydwa typy posiadają spiralny przewód głosowy zamknięty w metalowej lub skórzanej osłonie. Instrument z

Kamiennej Góry najbardziej zbliżony jest do Büchsentrompete, która powstała w 1731 w warsztacie Adama Buchschwender z Ellwangen, a przechowywana obecnie jest w Germanisches Nationalmuseum w Norymberdze. Analogiczne egzemplarze można spotkać w Grassi Museum w Lipsku oraz Muzeum Instrumentów Muzycznych w Berlinie. Niestety z oryginalnego instrumentu w Muzeum Tkactwa zachował się jedynie w niepełnej formie spiralny przewód głosowy. Czara głosowa jest nieoryginalna oraz brak metalowej osłony instrumentu. Niemniej jest to bardzo ciekawy i niezwykły instrument.

Jedynym młoteczkowym instrumentem klawiszowym jaki znajdziemy w kolekcji Muzealnej jest fortepian stołowy zbudowany w 1793 r. przez Johanna Samuela Pucherta (1741 – 1794) z Ciechanowic (dawne Rudelstadt). Zawodu najprawdopodobniej nauczył się od ojca Zygmunta Pucherta (1719 - 1768). Johann Puchert jak zaświadcza jego własnoręczna sygnatura umieszczona na dnie skrzyni instrumentu był organmistrzem i budowniczym instrumentów. Klawikord jego produkcji z 1783 r. znajduje się w kolekcji Grassi Museum w Lipsku. Fortepian Pucherta z kolekcji Muzeum Tkactwa posiada mechanikę angielską, podobną za wyjątkiem sposobu tłumienia strun do instrumentów Johanna Zumpe twórcy najstarszego zachowanego fortepianu stołowego. Fortepian stołowy swój kształt i układ strun odziedziczył po klawikordzie w przeciwieństwie do fortepianu skrzydłowego, który w wymienionych wyżej aspektach wzorowany był na klawesynie. Ten typ fortepianu zyskał szeroką popularność w kręgach mieszczańskich jako instrument domowy, zapewniał przyzwoite brzmienie za dogodną cenę.

Ostatnie dwa instrumenty ujęte w projekcie to przykłady masowej produkcji na zapotrzebowanie mieszczaństwa na przełomie XIX i XX wieku. Skrzypce pochodzą z francuskiej manufaktury produkującej w dużych ilościach instrumenty smyczkowe bazujące na modelach włoskich mistrzów z XVIII wieku.

Natomiast pozytywka wraz z sześcioma płytami z blachy cynowej powstała w jednej z najsłynniejszych fabryk produkujących instrumenty mechaniczne Polyphon-

Musikwerke z Lipska.

Patryk Frankowski – Muzeum Instrumentów Muzycznych Oddział Muzeum
Narodowego w Poznaniu